

ДО ПРОБЛЕМ ЕКОЛОГІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті дається теоретичне обґрунтування сутності та поняття “сталого розвитку суспільства”, його критерії, та шляхи формування державних стратегій переходу до збалансованої системи природокористування та необхідність структурної перебудови економіки в Україні; показано принципи формування ефективної екологічної політики держави, яка знаходиться на перехідному етапі, і обґрунтовано пріоритети сталого розвитку суспільства.

Наприкінці ХХ століття людство нарешті почало опановувати нові аспекти розвитку суспільства, які передбачають збереження природного середовища, формування умов для відновлення біосфери та її локальних систем з орієнтацією на зниження рівня антропогенного впливу на довкілля й гармонізацію розвитку людини і природи. Для України ці завдання, з розробкою стратегії сталого розвитку є пріоритетними, а також необхідною передумовою забезпечення її економічного зростання.

До речі, термін “Sustainable development” – “сталий розвиток” в міжнародних документах вперше було використано у доповіді Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку, яку було підготовлено у 1987 році під керівництвом прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брутланд, “Наше спільне майбутнє”. Необхідно відразу відзначити, що трактування та сам переклад терміну “Sustainable development” є дискусійним, оскільки словосполучення “сталий розвиток”, що є вже традиційним, має сутнісне протиріччя – чи може розвиток бути сталим (постійним). Точнішим перекладом українською мовою терміну “Sustainable development” може бути “розвиток, що підтримується” або “узгоджений, збалансований, гармонійний розвиток”, тобто такий розвиток суспільства, що враховує екологічні принципи та обмеження.

Класичним, на наш погляд, стало визначення Sustainable development Комісією Г.Брутланд, яке передбачає, що сутність сталого розвитку може бути представлена двома ключовими моментами:

1. Принципом справедливості для нинішнього і майбутніх поколінь.
2. Комплексним прийняттям рішень.

Варто зазначити, що перший момент акцентує увагу на дотриманні принципу справедливості щодо використання природних ресурсів нинішнім і наступними поколіннями. Таким чином, під сталим розвитком розуміємо такий розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління без ризику для майбутніх поколінь. Ідея сталого розвитку націлена на утвердження стандартів рівня життя в навколишньому середовищі без зниження його ресурсів.

Другий ключовий момент акцентує увагу на необхідності врахування екологічних обмежень при прийнятті економічних рішень. У зв'язку з цим Комісія Г.Брутланд відзначає, що загальною ідеєю, яка пронизує стратегією сталого розвитку є необхідність економічного та екологічного підходів в реальних діях. Це передбачає як інституційні домовленості на всіх рівнях, так і зміну стратегічних державних пріоритетів.

При цьому критеріями сталого розвитку пропонують використовувати два показники. Першим є фізичне виживання, а другим показником є стабільні умови життєзабезпечення. В даному випадку йдеться про рівні права на цілісний стан біосфери та її природних ресурсів як поколінь, що живуть зараз, так і поколінь прийдешніх.

Програму сталого розвитку, розроблену Комісією Г.Брутланд, було підтримано на Конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Увагу світової громадськості було звернено на необхідність формування державних стратегій переходу до сталого розвитку, які створюють передумови для збалансування потреб суспільства та можливостей природи, узгодженого розгляду проблем стану середовища існування і соціально-економічного розвитку. Заслугує уваги, на наш погляд, те, що у Декларації конференції викладено саме поняття сталого розвитку, що включає такі положення:

- визнання того, що в центрі уваги знаходяться люди, які повинні мати право на здорове та плідне життя в гармонії з природою;
- охорона довкілля має стати невід'ємною складовою процесу розвитку та не може розглядатися окремо від нього;
- право на розвиток має реалізовуватися таким чином, щоб однаковою мірою забезпечувалось задоволення потреб у розвитку та збереженні навколишнього середовища як сучасного, так і майбутніх поколінь;
- зменшення розриву між рівнем життя народів світу, викорінення бідності та злиднів з урахуванням тих обставин, що сьогодні на долю 3/4 населення Землі припадає лише 1/7 частина світового доходу.

Варто зазначити, що в Україні завершується формування сучасної екологічної політики, яка відповідає як внутрішнім потребам, так і європейському екологічному процесу. Засади державної екологічної політики закріплені відповідними статтями Конституції України та відповідними законами.

У схвалених Верховною Радою України Основних напрямках державної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (1998) визначена довгострокова стратегія розв'язання екологічних проблем у системній сукупності та взаємопогодженості цілей, завдань, механізмів та інструментів. Ця стратегія базується на органічному розв'язанні економічних та екологічних проблем і передбачає:

- формування збалансованої систем природокористування та структурну перебудову економіки, екологізацію технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті;
- створення потужностей для переробки, утилізації відходів з орієнтацією на розв'язання соціально-економічних завдань.

З урахуванням ключових положень екологічної політики, визначених в Основних напрямах та інших законодавчих актах і з огляду на нагальні екологічні проблеми сьогодення, визначені пріоритетні напрями нинішнього десятиріччя основними завданнями яких є:

- розвиток економічних механізмів природокористування;
- підвищення ролі вартісних регуляторів щодо використання природних ресурсів;
- впровадження механізму забезпечення цільового використання коштів, що виділяються на природоохоронні заходи;
- зміцнення інституційних засад державної системи регулювання і екологічної безпеки та охорони природи;
- реалізація відповідних державних програм;
- розвиток природоохоронного законодавства, гармонізація його з європейським законодавством;
- підвищення ролі регіонального рівня у реалізації екологічної політики;
- розроблення та впровадження механізмів реалізації екологічної політики в контексті соціально-економічних реформ;
- створення та розвиток механізмів внутрішнього і зовнішнього інвестування в природоохоронну галузь;
- забезпечення науково-технічної підтримки політики екологічних реформ.

У результаті забезпечення цих завдань буде створена система збалансованого розвитку суспільства, яка стимулюватиме охорону навколишнього середовища та відновлення його природних властивостей і забезпечить належне регулювання використання природних ресурсів та розвиток продуктивних сил держави. Ці проблеми, на наш погляд, є особливо важливими для України, яка в даний час є країною з перехідною економікою і переживає період еколого-економічної кризи.

Вихід із кризового стану і здійснення трансформаційних реформ вимагають прийняття і реалізації концепції сталого розвитку, яка виходить з об'єктивної необхідності гармонізації продуктивних сил, гарантованого задоволення потреб всіх членів громадянського суспільства, створення умов для досягнення рівноваги між природно-ресурсним потенціалом, виробничим потенціалом економіки і потребами нинішнього і майбутніх поколінь.

Україна може перейти до сталого розвитку виключно шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів (людських, природних, геополітичних), структурно-технологічної трансформації виробництва і наявних конкурентних можливостей. Переходу України до сталого розвитку повинно передувати реформування всього народного господарства і внесення деяких коректив в систему еколого-економічної політики. Перспективним, на нашу думку, напрямом структурної перебудови має бути зосередженість на ефективній політиці стосовно природних ресурсів та на регулюванні природокористування, екологічних аспектах приватизації, на створенні безпечної енергетичної системи держави.

Крім того ефективність екологічної політики держави, як підкреслюється в її Директивних рішеннях, може формуватися на основі трьох основних принципів:

- мінімізації антропогенних перетворень;
- поетапності ліквідації їх негативних наслідків;
- вибіркового підходу до проведення природоохоронних заходів з метою підвищення їх ефективності.

Першочергові заходи по реалізації екологічної політики можна умовно розділити на дві групи:

- до першої належать заборони на дії, до яких спонукають не тільки сьогодення, а й майбутнє екологічне становище. Це залучення до господарського використання нових територій, які ще не порушені практичною діяльністю людини і залишаються “дикою природою”.

– друга група – програма дій. Ці заходи повинні бути спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище безпосередньо чи опосередковано через зменшення питомого споживання ресурсів. До них слід віднести ті, що пов'язані із структурними зрушеннями в економіці в цілому, створенням нових галузей промисловості, що характеризуються високою ефективністю використання виробничих ресурсів, тобто природної сировини, поступовим згортанням виробництва в тих галузях, для яких характерні високі затрати сировинних інгредієнтів на одиницю продукції, тобто пов'язаних з сировинною і добувною орієнтацією, що обтяжує структуру економіки.

З урахуванням особливостей перехідного періоду, який переживає Україна, пріоритетами сталого розвитку держави повинні стати:

- економічне процвітання – забезпечення умов, мотивів і гарантій для праці громадян, якості життя, функціонування змішаної економіки, раціонального споживання матеріальних ресурсів;
- охорона навколишнього природного середовища – створення умов усім громадянам для життя в здоровому навколишньому середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорізноманіття, збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь;
- соціальна справедливість – встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівності можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;
- створення системи правових гарантій і політики раціонального використання всіх видів ресурсів на основі необхідності дотримання національних інтересів країни і збереження ресурсів для майбутніх поколінь;
- формування ефективної державної політики по збільшенню тривалості життя і стабілізації чисельності населення України;
- забезпечення гарантій для одержання безперервної освіти громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни;
- активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями, які мають добрі наміри стосовно України, прагнуть до її економічного, соціального і екологічного процвітання.

Таким чином, впровадження механізмів інтеграції екологічної політики у стратегію соціально-економічних реформ повинно забезпечити на практиці реалізацію принципів сталого розвитку держави і економічного зростання.

Література:

1. Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. //Відомості Верховної Ради України. – 1998. - №: 38-39. – с.770-816.
2. Мазуркевич О.О., Василенко О.Г. Стратегія екологічної політики України. //Дніпро. – 1994. - №: 9-10. – с.146-151.
3. Адаменко Л.М. Охорона навколишнього середовища і проблеми сталого розвитку. //Науковий вісник інституту менеджменту та економіки. – Івано-Франківськ. - 1999. - №: 1. – с.176-190.
4. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” //Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - №: 41. – 546 с.
5. Національна доповідь України //Конференція ООН “Навколишнє середовище і розвиток” (Бразилія – 92). – К.: Час, 1992. – 132 с.
6. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Україні: 1995. – К.: Видавництво Раєвського, 1997. – 118 с.

-
7. Закон України “Про внесення змін до закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 5 березня, - №: - 186/98 – ВР //Офіційний вісник України. – 1998 р. - №: 13. – с.7.
8. *Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М.* Екологічний аудит /Підручник, К., “Вища школа”, 2000. – 387с.
-